

дасть можливість більш точно окреслити його ендерну концепцію, зафіксовану у його ж мовній свідомості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрмоленко С.Я. “Енеїда” І.П.Котляревського і нормативна основа сучасної літературної мови / С.Я.Єрмоленко // Культура слова. – К., 2000. – Вип. 53–54. – С. 15–32.
2. Єрмоленко С.Я. Концептуально-знаковий вимір історії української літературної мови // С.Я.Єрмоленко / Лінгвістичні дослідження: збірник наук. праць. – 2003. – Вип. 10. – С. 12–23.
3. Кирилина А.В. Гендерные исследования в лингвистике и коммуникации: [монография] / Алла Владимировна Кирилина – М.: РОССПЭН, 2004. – 252 с.
4. Космеда Т.А. Комунікативна компетенція Івана Франка: міжкультурні, інтерперсональні, риторичні виміри: [монографія] / Тетяна Анатолівна Космеда. – Львів: Видавництво “ПАІС”, 2006. – 328 с.
5. Мацюк Г.П. Прескриптивне мовознавство в Галичині (перша половина XIX ст.): [монографія] / Галина Петрівна Мацюк. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – 378 с.
6. Франко І.Я. Листи / І.Я. Франко // Франко І.Я. Зібрання творів: у 50-ти томах. – К.: Наукова думка, 1986. – Т.48. – 780 с.
7. Франко І.Я. Листи / І.Я. Франко // Франко І.Я. Зібрання творів: у 50-ти томах. – К.: Наукова думка, 1986. – Т.49. – 812 с.
8. Франко І.Я. Листи / І.Я. Франко // Франко І.Я. Зібрання творів у 50-ти томах. – К.: Наукова думка, 1986. – Т.50. – 706 с.
9. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс: Мова, культура, влада / Нац. акад. наук України. Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні. – К.: Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні, 2000 – С. 143–145.

УДК 81'42

ТЕКСТУАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ПИСЬМОВОЇ ЛЕКЦІЇ

Оксана Свінцицька
(Луцьк, Україна)

У статті виділено одиниці текстуальності у сучасному англомовному лекційному дискурсі. Визначено особливості письмового виду комунікації, сформульовано вимоги до нього. Виокремлено основні підходи до визначення поняття “текст” та проаналізовано основні типи текстуальних одиниць у письмових фіксаціях лекцій.

Ключові слова: письмова фіксація лекції, лектор, дискурс, текст, інформація.

В статье выделены единицы текстуальности в современном английском лекционном дискурсе. Определены особенности письменного вида коммуникации, сформулированы требования к нему. Выделены основные подходы к определению понятия “текст” и проанализированы основные типы текстуальных единиц в письменных фиксациях лекций.

Ключевые слова: письменная фиксация лекции, лектор, дискурс, текст, информация.

In the article we extract the units of textuality in modern English lecture discourse. The description of the written communication is suggested. The key criteria for defining the notion of text are formulated. The main types of text units in Lecture notes are analyzed.

Key words: written fixation of the lecture, lecturer, discourse, text, information.

Постановка проблеми. Ця стаття присвячена вивченню основних підходів до стандартизації письмової форми мови та одиниць текстуальності у лекційному дискурсі.

Актуальність обраної теми зумовлена відсутністю комплексного вивчення текстових елементів у сучасних письмових фіксаціях англомовних лекцій.

Метою дослідження є визначення основних підходів та критеріїв до стандартизації письмової форми мови, а також виділення на їх основі основних одиниць текстуальності у сучасному англомовному лекційному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Дослідження лекційного дискурсу вважаємо доцільним розпочати із визначення основних вимог письмових фіксацій мови та виділення критеріїв оптимізації письмових фіксацій лекцій у сучасному англомовному лекційному дискурсі.

Як зазначає Ю.С.Степанов, дискурс – це “мова в мові”. Дискурс існує насамперед у текстах, але таких, за якими постає особлива граматики, особливий лексикон, особливі правила слововживання й синтаксису, особлива семантика – насамкінець – особливий світ [Степанов 1999: 44–45].

Сучасна англійська літературна мова існує у *письмовій* та *усній* формах. Вони однаково важливі для суспільства, їм обом властиві мовні норми. Однак за своїм функціонуванням кожна з них має свої специфічні особливості.

Усна форма літературної мови обслуговує поточні потреби спілкування в суспільстві між людьми, безпосередньо пов'язаними між собою. Це мова ділового спілкування, науки, освіти, засобів масової інформації. Кількість учасників усного спілкування обмежена. Розумінню усної мови сприяють:

- інтонація;
- тембр і сила голосу;
- дикція;
- паузи;
- міміка;
- жести та умови, у яких відбувається розмова.

Усна мова обслуговує побутові й виробничі процеси суспільства, тому в ній переважає лексика побутового та виробничого характеру, можливе вживання розмовних слів, які перебувають на межі з діалектною лексикою.

Існує ціла низка “штампів” привітання, прощання і загалом побутових діалогів, що є складовими мовного етикету. Усній мові характерна спонтанність і непередбаченість.

Письмова форма сучасної літературної англійської мови функціонує у галузі державної, політичної, наукової й культурної діяльності. Вона дає можливість фіксувати висловлене (відтворення висловленого в просторі та часі) і розрахована на спілкування з необмеженою кількістю осіб. У письмовому

варіанті лекційного дискурсу письмова форма мовлення відтворює висловлене викладачем-лектором і спрямована на засвоєння матеріалу лекції великою кількістю студентів.

На думку вчених (С.І.Дорошенко, Г.Т.Басенко, Н.О.Садівничої), основними вимогами письмових фіксацій мови є:

- точність;
- послідовність;
- лаконічність викладу фактів;
- гранична чіткість у висловлюванні.

У письмовій формі особливо чітко проявляється диференціація текстів за стилями спілкування. У ділових паперах окрім правил графіки, орфографії, пунктуації, існують суворі вимоги до їх побудови, вживання стійких словосполучень і вибору лексичних одиниць.

У письмовій мові повністю реалізується увесь комплекс синтаксичних засобів (типів речень), за допомогою яких можна розгорнути й оформити складну думку. У науковій, освітній та діловій комунікації не припустиме вживання розмовних слів.

Проаналізувавши існуючі підходи до стандартизації письмової форми мови, вважаємо за можливе виділити наступні критерії оптимізації письмових фіксацій лекцій:

- особливості досвіду викладача-лектора;
- рівень інтелекту викладача-лектора;
- знання мовної системи;
- уміння будувати висловлювання відповідно до позамовних параметрів ситуації спілкування.

Високий рівень хоча б одного із складників комунікативної компетенції не може повністю забезпечити здатність ефективно та оптимально будувати висловлювання з урахуванням усіх параметрів контексту спілкування [Шахнарович 1990: 8].

Сьогодні постійно зростає кількість різноманітних перетворень усномовних форм комунікації у письмові (текстові), а багато різних видів і типів друкованих текстів “переходять” в усне спілкування [Корнійко 2000 : 206]. У першу чергу це стосується ділової, фахової, соціально-політичної, культурологічної та інших видів і форм комунікації. Безліч прикладів трансформації актів усної комунікації у різноманітні текстові форми все частіше спостерігаються у навчальному процесі, при записуванні студентами-слухачами лекції за викладачем-лектором. Лекційна комунікація викладача-лектора і студента-слухача набуває якісно-нового змісту і стане значно результативнішою за умови супроводу лекційної взаємодії вдало підібраними дидактичними матеріалами. Однією із форм цих матеріалів є письмова фіксація тексту лекції, укладена самим викладачем. Саме такі письмові фіксації лекцій з мовознавства стали *матеріалом нашого дослідження*.

Існує дві основні форми фіксації лекційного дискурсу на письмі:

- нотатки студентів;
- лекційний матеріал, укладений лектором.

У нашому дослідженні зосереджуємося на письмових фіксаціях лекцій, тобто на лекційному матеріалі, укладеному лектором.

Лекційний матеріал, укладений лектором – це письмовий виклад викладачем предмету з дотриманням усіх норм мови. У нашому дослідженні ми виділяємо

дві основні форми його представлення: 1) нотатки до лекцій (Lecture notes) та 2) тексти лекцій (Lectures).

Письмові фіксації лекційного матеріалу, укладені викладачами є чіткими і структурованими. У них програмується кожна окрема думка, вони більше, ніж діалогічний дискурс, потребують внутрішньої логіки, аргументації, плавності викладу думок для досягнення комунікативної мети. У письмових фіксаціях лекцій використовуються чітко структуровані лінгвістичні одиниці з експліцитно вираженими синтаксичними зв'язками. Письмовій формі лекційного дискурсу протиставляється його усна форма, якій властиве обмежене використання немовних засобів спілкування: зловживання жестами, часта зміна місця мовцем, яка відволікає аудиторію від змісту повідомлення. На думку вчених, внаслідок незначної ролі екстралінгвістичних факторів, в усній формі представлення лекційного матеріалу не вживаються неповні речення, обмовки, не оформлені до кінця думки.

Згідно з сучасними вимогами до формулювання інформації у письмових фіксаціях лекції доцільно виділити основні характеристики письмової лекції:

- чіткий, структурований стиль висловлювання;
- вживання складних синтаксичних конструкцій, пасивного стану;
- експліцитне представлення письмового мовлення, якому притаманний детальний характер викладу.

Засобом представлення як усної, так і письмової форм мовлення є текст, що виступає середнім елементом схеми комунікації, яка відповідає тріаді:

Автор (адресант) → текст → читач (адресат).

Як середній, проміжний елемент комунікативного акту, текст виявляє свою специфіку в кодуванні й декодуванні. Щодо мовця (адресанта), текст є головною величиною, оскільки мовець кодує певну інформацію. Для сприйняття вміщеної у тексті інформації читач повинен її декодувати (А.П.Загнітко).

Серед різних визначень тексту можна виділити три основні типи:

- текст розглядається як проміжна ланка процесу комунікації;
- текст розглядається як сума, сукупність чи множина фраз;
- текст визначається як структурна й смислова єдність.

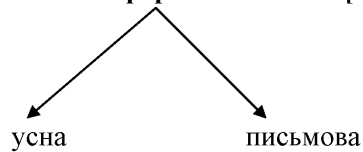
Дискусійним залишається питання, чи може текст бути усним. Наприклад, у словнику-довіднику “Педагогическое речеведение” зазначається, що “текст – результат мовленнєво-мисленнєвого процесу, реалізованого автором у вигляді конкретного письмового (або усного) твору згідно з мотивами, цілями, обраною темою, задумом та ідеєю, який характеризується певною структурною, композиційною, логічною та стилістичною єдністю”.

Деякі лінгвісти вважають, що текст може бути лише письмовий. Так, на думку І.Р.Гальперіна, текстом є витвір мовленнєвого процесу, що відзначається завершеністю, об'єктивований у вигляді письмового документа, літературно оброблений у відповідності з типом цього документа, твір, який складається з назви (заголовка) і ряду особливих одиниць (надфразних єдностей), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, і має певну цілеспрямованість і прагматичну настанову.

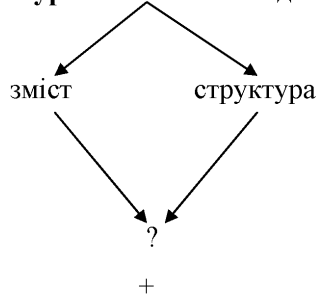
Текст має свої засоби вираження й актуалізації змісту, свої “засоби керування” читачьким сприйняттям та розумінням. Важливим для вивчення тексту є розкриття його одиниць та правил їх оформлення, куди відносять правила оформлення рубрик, цитат, дат, чисел, приміток тощо.

Розглянемо основні підходи до визначення поняття “текст”.

1. Текст як форма мовлення [1]

2. Текст як структурно-семантична єдність елементів [3]

3. Текст як форма репрезентації автора [2]

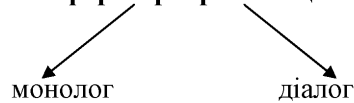

Схема 1. Підходи до визначення тексту

У науковій літературі спостерігається різне трактування суті поняття “тексту”. М.Ляпон виділяє наступні концепції тексту:

- результативно-статична (текст як інформація, відчужена від свого носія у вигляді послідовності висловлювань, об'єднаних смисловим зв'язком);
- процесуальна по відношенню до свого творця (текст як реалізація мовленнєвої здібності індивідуума);
- каузуюча (текст як продукт активної мовленнєвої діяльності людини);
- стратифікаційна (текст як найвищий рівень мовленнєвої діяльності людини)”.

Отже, розглянувши і проаналізувавши різні особливості та підходи до тексту можна зробити наступні висновки, що текст є цілісною, зв'язною, структурною організацією, якій притаманна завершеність думки.

Текст – це абстракція людського розуму, оскільки він поза написанням і читанням не існує. Тому всі ознаки тексту мають насамперед глибоке психологічне пояснення, оскільки текст не є самодостатньою сутністю.

На думку М.Д.Феллера, ефективність тексту визначається ефективністю його структури. Ефективність же структури “проявляється в тому, що читач розуміє і сприймає повідомлення згідно з замислом автора. В інших випадках

це можливість максимально швидко й повно відшукати необхідну читачеві інформацію [5]”.

Зважаючи на усе вищезазначене, висловлюємо припущення про те, що досконала структура тексту впливає не тільки на ефективність його сприймання, а має і виховне значення, розвиваючи (або порушуючи) логічну, емоційну, мовну культуру читача. Результати обробки, удосконалення форми тексту та його змісту (літературний бік), впливають на швидкість сприймання і запам'ятовування повідомлення, застерігаючи читача від непродуктивної втрати часу на прочитання збиткової інформації або розгадування недостатньої.

Вивчення текстів лекцій засвідчує, що для однорідної тематичної структури тексту властиві такі зв'язки:

- *основний тематичний зв'язок* (фрази зв'язані одним і тим же предметом розповіді);
- *субтематичний зв'язок* (наступна фраза ієрархічно підпорядкована попередній – від загального до конкретного, від загального до деталі тощо);
- *макротематичний зв'язок* (наступна фраза є вершиною ієрархії відносно попередньої фрази від конкретного до загального).

Вчені виділяють наступні елементи тексту: рубрики, основний текстовий блок (корпус тексту), автор тексту, абзац, виноску, рядок, графічне слово, графічне речення, літеру та пунктуаційний знак.

До одиниць тексту у лекційному дискурсі належать такі фрагменти тексту, котрі мають особливу семантику й характерне стандартизоване оформлення: переліки, цитати, посилання, дати, числа, скорочення, знаки, власні назви, умовні позначення [3].

1. Переліки – це перерахування завдань та питань, які викладач розглядає у своїй лекції. Вони можуть бути представлені у вигляді маркованого або нумерованого списку.

Наприклад:

а) нумерований перелік:

1 How to go beyond what you've seen? The Problem of Induction

1.1 *No generalization without a pre-existing rule!*

1.2 *Two possible hypotheses about the acquisition of human language*

2 Possible Arguments in favor of Theory B (=Language as an Instinct)

2.1 *Similarities between the world's languages*

2.2 *The invention of language by children*

2.3 *Dissociations between language and general intelligence* (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006).

а) маркований перелік:

Two such assumptions are

• *THE WHOLE OBJECT ASSUMPTION: gavagai will mean the whole rabbit, not some of its attributes or parts*

• *THE MUTUAL EXCLUSIVITY ASSUMPTION: objects have one and only one name; if two names are given to identical objects, e.g. “spud” vs. “flimick”, the assumption will be that either only one of the names is correct or that there is a difference between the objects.* (Pinker)(P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006).

2. Цитати – це дослівно наведені уривки з тексту лекції для підтвердження

або ілюстрації тієї чи іншої думки. Цитата обов'язково береться в лапки. У цитаті заборонені будь-які правки, включаючи зміни знаків пунктуації.

Наприклад:

а) Argument from the “poverty of the stimulus” (Noam Chomsky): “*Children are not taught language. They simply observe people speaking it and end up acquiring it. But the data that the children have access to are much less complex than the rules they end up acquiring. This makes it unlikely that an all-purpose learning mechanism could be at play, and suggests that a large part of language is innate*”. (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006)

б) (Pinker 20-23): In social situations where adults communicated using a pidgin, children who had only the pidgin as input transformed it into a creole—a “full” language with all the properties of languages which have developed through normal language evolution. (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006)

3. Посилання – це уривок, витяг з якого-небудь твору, на який посилається лектор у своєму викладі матеріалу, з точною назвою джерела й вказівкою на відповідну сторінку, чи главу. Формат посилання визначається загальними вимогами до оформлення посилань і, як правило, включає прізвище автора, рік видання, назва твору, розділ, сторінка.

Наприклад:

а) *Possible Arguments in favor of Theory B (=Language as an Instinct) (See Pinker, Chapter 2)* (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006)

б) *The Sapir-Whorf Hypothesis (See Pinker's Language Instinct p. 46)*. (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006)

4. Дата – це календарний час (століття, рік, місяць, число) якої-небудь події, що зазначається лектором. Дата може зазначатися всередині речення, або в квадратних дужках перед реченням.

Наприклад:

а) Перед реченням в квадратних дужках:
[about turn of the 20th century] *Not just language change, but languages themselves are systematic and rule governed*. (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006)

[1957] *Chomsky published the book Syntactic Structures, which asks the question, “What is a possible human language?”* (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006)

б) Всередині речення:

The idea pursued by many linguists in the 1980's was that all of these properties are governed by a single parameter, called the “Null Subject Parameter”. (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006)

5. Число – це поняття (цифра, номер) за допомогою якого передається кількість. У лекційному матеріалі числа можуть зустрічатися у будь-якій частині: у прикладах, при констатації фактів та ін. Числа можуть передаватися кількісними та порядковими числівниками, а також цифрами або їх буквеними позначеннями.

Наприклад:

а) кількісними числівниками:

Each language has about 40 sounds and a limited number of words, but it can produce an unlimited number of sentences and sentences never heard before (Miller). (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006)

б) порядковими числівниками:

Calculating number of word combinations: if there were, say, 10 possibilities for each consecutive word of a sentence, after 10 words, there would be 10 to the 10th power word combinations. (Miller) (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006)

6. Скорочення – це скорочена назва, скорочене позначення кого-, чого-небудь. Скорочення бувають: нормативні (наприклад: e.g., etc.) і авторські (SLI).

Наприклад:

а) нормативні скорочення:

This idea makes more sense than a word chain model because it can explain relations between words (e.g. “if .. then” and referring pronouns) in a way that a word chain model cannot. (Lecture Notes for Linguistics 201, Section C; Fall 2005)

In principle there is no limit to the number of even integers that you may enumerate: 2, 4, 6, 8, etc. (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006)

б) авторські скорочення:

SLI - Selective Language Impairment (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006)

7. Знак – це ознака або позначка, яка може містити в собі певне значення. У лекційних матеріалах знаки в більшості застосовуються для привернення уваги студента-читача. У лекційному дискурсі знаки привернення уваги можуть співпадати із пунктуаційними знаками. Так ! може означати окличне речення (рідко), а може мати прагматичне значення концентрації уваги на фрагменті тексту. Функції знаків у лекційному дискурсі виконують також:

а) виділення курсивом, наприклад:

The *comparative method* (using inter-language comparisons to establish systematic correspondences) and the method of *mass comparison* are generally treated as two differing ways of working out genetic relationships between languages. (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006)

б) підкреслення, наприклад:

An Incorrect Model: Finite State Grammars (=Markov Model) (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006)

в) виділення жирним шрифтом, наприклад:

In the latter case one must make the natural assumption that a **non-branching node** [=a node that has a single daughter] **refers to the same thing as its unique daughter**. (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006)

Зустрічаються також спеціальні авторські знаки маркування, смисл яких, як правило подається окремо у передмові або анотації, наприклад:

• English didn't become like contemporary French because “ne” disappeared and “noht” came to be reanalyzed in some dialects as the entire negation. (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006)

• *Count terms (e.g. “book) are those that are compatible with numeral determiners such as “two”, “three”, etc.* (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006)

8. Власні назви – це індивідуальні найменування окремих одиничних об'єктів. У матеріалі лекцій власні назви можуть бути представлені в дужках у вигляді одного прізвища, прізвища з ініціалами або групи прізвищ.

Наприклад:

[**Ray Jackendoff**, *Patterns in the Mind*, BasicBooks, pp. 116-117] (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006)

“In advance of experience, the child is already equipped with the basic structure of any human language.” (**Chomsky**) (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006)

Language is encoded in DNA, which is why we are good at it, like being “good” at having two arms. (**Lasnik, Fodor**) (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006)

9. Умовні позначення – це сукупність умовних знаків (цифр, літер і т. ін.), що використовуються для позначення певного предмета, процесу, явища.

Наприклад:

NP – Noun Phrase;

VP – Verb Phrase. (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006)

Condition C: A proper name or a definite description cannot corefer with an element in whose sister it is contained. (P. Schlenker - *Ling 1* - Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006)

Висновки. Текст – це те, з чого люди, які володіють загальними відомостями про мову й про світ, роблять достатньо розумні висновки. Текст існує як джерело випромінювання, як джерело збудження в нашій свідомості численних асоціацій і когнітивних структур (від простих фреймів до набагато складніших ментальних просторів і можливих світів). Текст лекції, представленої викладачем-лектором, є зразком такої складної мовної форми, основним призначенням якої є передусім її якісне розуміння й запам'ятовування. Фактори проведеного дослідження засвідчують, що існує чітко визначений перелік текстових елементів, які сприяють оптимізованому сприйняттю лекційної інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981. – 139 с.
2. Москальская О.И. Грамматика текста. – М.: Высшая школа, 1981. – 183 с.
3. Одинцов В.В. Стилистика текста. – М.: Наука, 1980. – 264 с.
4. Степанов Ю.С. Альтернативный мир, дискурс, факт и принцип причинности. // Язык и наука конца XX века. Сб. статей. – М.: РГГУ, 1995. – С. 35–73.
5. Феллер М.Д. Довідник коректора [Текст]: справ. вид. / М.Д. Феллер, І.С. Квітко, М.Г. Шевченко. – 2-е вид. – Харків: Книжкова палата УРСР, 1972. – 408 с.
6. Феллер М.Д. Эффективность сообщения и литературный аспект редактирования. – Львов: Изд-во ЛГУ, 1978. – 222 с.
7. Шахнарович А.М., Юрьева Н.М. Психолингвистический анализ семантики и грамматики. – М.: Наука, 1990. – 168 с.